

***Рашне хероине* – изложбена поставка и каталог (Београд: Музеј жртава геноцида, 2025)**

Изложба *Рашне хероине* ауторке Биљане Марцојевић, кустоскиње Музеја жртава геноцида, отворена је 31. маја 2025. године у Државном аудиовизуелном архиву Србије – Југословенској кинотеци. О значају и интересовању за ову тему посвећену отпору, страдању и борби жена током Другог светског рата сведочи и податак о бројним планираним гостовањима, као и то да је током октобра 2025. године изложба представљена јавности у Крагујевцу. Поставку је пратио низ трибина и предавања посвећених овој теми. Међу њима се истичу стручно вођење и трибина одржана 16. јуна у Државном аудиовизуелном архиву Србије, приликом које је приказан филм *Ливно 1991* аутора Буде Симоновића.

Каталогом и изложбеном поставком *Рашне хероине* успешно је обрађена једна важна и комплексна, а широј јавности недовољно позната тема женског херојства, храбрости и жртвовања у Другом светском рату. Кроз животе и судбине одабраних жена приказан је важан део националне историје, али и указана пажња и истакнуте специфичности судбине жена у рату и ратом захваћеном друштву.

Значај ове теме заснован је на чињеници да су у прошлости, нарочито у периодима ратова, жене често биле скривене и невидљиве, као и њихова храброст, напори и страдања. Услед тога су и улоге жена и њихов значај у ратом захваћеном друштву често протicali незапажено. Да би се ова тема боље разумела, битно је проучити бројне промене које у животима жена изазивају целокупна ратна атмосфера и дешавања. На жене рат утиче другачије него на мушкарце, и оне, заједно са децом, представљају најчешће цивилне жртве физичког злостављања, повређивања и убијања. Те околности појачавају и иначе доминантну маргинализацију жена и њихово доживљавање као пасивних жртава. Уз то, емоционална повредљивост жена повећана је не само због биолошких фактора везаних за особине женског пола, већ и због конструкције полних улога у друштву и низа социоекономских чинилаца.

Ауторка Биљана Марцојевић у свом раду ратне хероине сагледава са више аспеката и представља више различитих профила жена које се могу третирати као хероине. Читаоци и публика на тај начин имају прилику да се упознају са судбинама револуционарки и партизанки спремних да жртвују живот за слободу и идеју, затим жена које су се саме организовале да би пружиле отпор, оних које су посветиле живот спасавању угрожене деце, као и жена које су страдале као жртве Холокауста храбро подносећи своју судбину. Са њима су приказани и животи жена које су рат и окупацију провеле у напетом ишчекивању и бризи о најближим члановима породице, као и оних које су страдале као невине жртве у ратним

злочинима и доживеле страдања својих најближих, пре свега деце, а затим годинама живеле у близини починилаца злочина који су прошли некажњено. Навешћемо оне чији су животи и судбине детаљно обрађени и илустровани у двојезичном изложбеном каталогу на српском и енглеском језику: Милица Тепић, Диана Будисављевић, Хилда Дајч, Вида Јоцић, Мира Цикота, Лепа Радић, Олга Петров, Дринка Павловић, Јелена Ћетковић, Радмила Божић и Стана Арнаут. Посебну истраживачку вредност има целина која је посвећена сведочењима такозваних „јамарица“ – жена које су преживеле бацање у јаму Равни долац на Динари, од стране усташа. Оне су претрпеле страховите трауме и тегобе и уз то биле сведоци страдања своје деце и осталих блиских чланова породице и окружења.

Ова емоцијама испуњена тема обрађена је стручно и са истраживачког и са музеолошког аспекта и ослања се како на чињенице и детаљно проучену доступну архивску грађу и стручну литературу, тако и на забележена сведочења и сећања.

Изложбени каталог и поставка значајни су не само у контексту националне и родне историје, већ и у контексту обележавања осамдесет година од ослобођења Србије у Другом светском рату. Зато је од великог значаја упознавање шире јавности са овом темом, не само као подстицај за даља историографска истраживања, већ и као врста захвалности и поруке памћења породицама и потомцима ратних хероина, али и потомцима њихових сабораца и суграђана који се могу подсетити и ближе упознати са њиховим делима, животима и судбинама.

др Љубинка Шкодрић